

2007/2. szám

Műhelymunkák

A NATO szerepe a nemzetközi
terrorizmus elleni harcban:

Az Amerikai Egyesült Államok politikai
vetületének feldolgozása

Csáki Csaba

Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány

www.cgeopol.hu

A Bush-doktrína

2001. szeptember 11-én (továbbiakban 9/11) a New Yorkot és Washingtonot ért terrortámadással megdőlt az a több mint kétszáz éves meggyőződés, amelyre az USA a mindenkori védelmi stratégiáját építette. Bebizonyosodott, hogy az Amerikai Egyesült Államok határainak földrajzi jellege következtében nem élvez speciális védelmet az agresszióval szemben. A Bush-adminisztráció által 2002. szeptember 20-án kiadott Nemzetbiztonsági Stratégia (továbbiakban NSS) újfajta megközelítési módot alkalmaz az Amerikai Egyesült Államok területének és állampolgárainak védelme érdekében. Az újfajta megközelítési mód meghatározó eleme a megelőző háború (preemption, preemptive strike) doktrínája.

Még füstölögtek a WTC ikertornyainak és a Pentagon épületének romjai, amikor Bush elnök a történeteket értékelve a nyilvánosság előtt bejelentette: Amerika háborúban áll.¹ A status quo megváltozott, saját területén támadták meg az egyetlen szuperhatalmat, ezáltal bizonyítva róla, hogy nem sebezhetetlen.

Bush 2001. szeptember 11-i beszédében kijelentette: „Az első dolgunk, hogy segítséget nyújtsunk azoknak, akik megsérültek, majd pedig arra teszünk megfelelő intézkedéseket, hogy megvédjük az állampolgárainkat egy további támadástól itthon, illetve a világ bármely részén.”²

Az elnök a háborúban az adminisztráció legfontosabb feladatáént az Amerikai Egyesült Államok területének és lakosainak védelmét helyezte előtér-

¹ Az országunk ellen elkövetett cselekmény több volt, mint terrorakció. [...] Ez háború. [...] Amelyben megtámadták a szabadságot és a demokráciát. [...] Győzni fogunk.” Remarks by the President in Photo Opportunity with the National Security Team For Immediate Release, Office of the Press Secretary 12. September, 2001.

Az első magyar sajtóreagálások szerint a helyzet abszurditása abban állt, hogy: „...Valakik hadat üzentek az Amerikai Egyesült Államoknak, a hadüzenet megtörtént, a feladó egyelőre megfoghatatlan. Csak annyi feltételezhető róla, de igen nagy bizonyossággal, hogy nem állam, nem kormány, következésképpen ... az Amerikai Egyesült Államok elnöke nem válaszolhat hagyományos értelemben a hadüzenetre hadüzenettel...” Aczél Endre, Népszabadság; 2001. szeptember 12., 3. oldal.

² Statement by the President in his Address to the Nation, for Immediate Release Office of the Whitehouse Press Secretary, 11. September, 2001.

be. Az NSS szerint ebben a főszerep a fegyveres erőké. Ezt követik a titkosszolgálati eszközök a terroristákkal és az ellenséges államokkal szemben, majd a diplomácia, amely a nemzetközi politikai viszonyok többi szereplőjével való kapcsolattartásra, konfliktusfeloldásra és nyomásgyakorlásra hivatott.

Az NSS meghatározásában a terrorizmus a nemzetközi politikai viszonyok nem állami szereplőinek „az ártatlanokkal szemben elkövetett előre megfontolt politikailag motivált erőszak”³. A stratégia szerint az Amerikai Egyesült Államok nem fog engedni a terrorista követeléseknek és a terrorakcióknak, mivel a vélt vagy valós politikai vagy vallási sérelmek az adminisztráció szerint nem igazolhatják a terrort. A stratégia ennek érdekében politikai, katonai segélyek nyújtását helyezi kilátásba azon államok részére, amelyek területén fellelhető a terrorizmus (pl. Fülöp-szigetek, Grúzia, Jemen). A katonai segélyek nyújtásának feltétele a politikai hajlandóság megléte esetén az elégtelen saját erőforrás. Ilyen esetekben a stratégia az együttműködés ellenében pénzügyi, szakértői és fegyverszállítási segítségnyújtást helyez kilátásba.

Ahhoz, hogy az USA felszámolja a terrorszervezeteket, a stratégia szerint:

- Az összes rendelkezésre álló eszközt fel kell használni a globális befolyásra törő terrorszervezetekkel szemben, illetve az olyan terroristákkal vagy állami szereplőkkel szemben, melyek tömegpusztító fegyvereiket céljaik elérése, érvényesítése érdekében kívánják alkalmazni.
- Meg kell védeni az Amerikai Egyesült Államokat, az amerikai állampolgárokat és az érdekeiket az USA területén (homeland) és külföldön azáltal, hogy meghatározzák és megsemmisítik a veszélyt, mielőtt az eléri a határokat. Ennek érdekében, ha szükséges, az Amerikai Egyesült Államok fenntartja magának a jogot, hogy egyedül cselekedjen, felhasználva az önvédelem jogát a megelőző csapásra. Ez a klauzula a nem állami szereplők esetében a likvidálás (targeted killing) alkalmazását jelenti.

³ „The enemy is terrorism – premeditated, politically motivated violence perpetrated against innocents”
The National Security Strategy September 2002 11.o.

- Meg kell szüntetni a terroristák további szponzorálását, támogatását és számukra menedék nyújtását. Erről meg kell győzni és ha kell, kényszeríteni az államokat, hogy fogadják el szuverén felelősségüket!⁴

Az USA felismerte, hogy a legjobb védelem a támadás, ezért a védelem és elrettentés céljából erősíti az amerikai belterület (homeland) védelmét. A Homeland Security Project keretében hajtották/hajtják végre az utóbbi ötven év legnagyobb kormányzati átszervezését. Az átszervezés célja többek között a Nemzetbiztonsági Minisztérium (Department of Homeland Security) és az új, egyesített katonai parancsnokság létrehozása, valamint az FBI és a CIA újjászervezése. A stratégia célja a szerencsétlenség lehetőséggé való átalakítása a kettős hasznosítású rendszerek alkalmazásával. Ennek segítségével a különböző szervezetek hatékonyabban tudnak fellépni – pl. az új sürgősségi ellátórendszer nemcsak a terrorizmussal lesz képes jobban megbirkózni, hanem feltehetően az összes veszéllyel szemben is. Az egészségügyi rendszer pedig nemcsak a bioterrorizmussal szemben lesz képes eredményesen fellépni, hanem bármilyen járvánnyal szemben is. (A Nemzetbiztonsági Stratégiában fontos szerepet szának az epidemiológiai jelenségek kivédésének, szérumok legyártása, tárolása stb.) A szigorított határellenőrzést nemcsak a terroristák kiszűrésére lehet majd használni, hanem például a kábítószer-csempészet visszafogására is alkalmassá válik.

A technológia és a radikalizmus keresztezésében elhelyezkedő ellenség második eleme a technológiához és a radikális állami szereplők kapcsolatához köthető, a „gonosz tengelyének haramiaállamaival” szembeni fellépés más jellemző képességeket követel meg az igazságos béke megteremtése érdekében.

⁴ We will disrupt and destroy terrorist organizations by:

- direct and continuous action using all the elements of national and international power. Our immediate focus will be those terrorist organizations of global reach and any terrorist or state sponsor of terrorism which attempts to gain or use weapons of mass destruction (WMD) or their precursors;
- defending the United States, the American people, and our interests at home and abroad by identifying and destroying the threat before it reaches our borders. While the United States will constantly strive to enlist the support of the international community, we will not hesitate to act alone, if necessary, to exercise our right of selfdefense by acting preemptively against such terrorists, to prevent them from doing harm against our people and our country; and
- denying further sponsorship, support, and sanctuary to terrorists by convincing or compelling states to accept their sovereign responsibilities.

The National Security Strategy September 2002 6.o

Az első csapás hagyományos felfogása

A stratégia szerint az elrettentés tradicionális koncepciója nem működik abban az esetben, ha a potenciális ellenségnek nincsen potenciális vesztenivalója. Az Amerikai Egyesült Államokat a terroristák és a tömegpusztító fegyvereket birtokló, vagy annak kifejlesztésére törekvő államok közötti lehetséges kapcsolat és együttműködés veszélye cselekedetre készteti, amely magába foglalja az elnök West Point-i beszédében meghirdetett, megelőző háború stratégiájának szélesebb értelemben vett alkalmazási lehetőségét is. „Az erőszakkal szemben jogos az erőszak, ezt már a rómaiak is így látták,” azonban a nemzetközi jog évszázadok óta elismeri, hogy a nemzeteknek nem kell közvetlenül támadást elszenvedniük, mielőtt jogszerűen alkalmaznák az önvédelem jogát.

Az önvédelemhez való jog hagyományos szokásjogi fogalma a Karolina gőzös ügyéhez köthető.⁵ A nemzetközi jogászok ezen eset óta elismerik a megelőző önvédelem (anticipatory self defence) legitimitását a veszély azonnal várhatóságánál (imminent), amely a történelem folyamán leggyakrabban a fegyveres erők támadásra való látható mozgósítását és összpontosítását jelentette.

A Bush-adminisztráció amellet érvel, hogy a technológiai fejlődés következtében a megelőző önvédelem jogának klasszikus értelmezési keretében újra kell definiálni az azonnali veszély fogalmát. Korunk ellenségképéhez kell igazítani, a „technológia és a radikalizmus keresztezésénél található” terrorszervezetek és a rogue state-ek politikai magatartásához, illetve a tömegpusztító fegyverek technológiai fejlettségéhez. A klasszikus értelmezési keret megújítására lehet egy kísérlet az azonnali (imminent) veszély definíciójának szélesebb értelmezé-

⁵ 1837-ben a Brit Birodalom részét képező Felső-Kanadában felkelés tört ki és a felkelők egy része az angolok elől az Amerikai Egyesült Államokban, New York államban keresett menedéket, ahol a lakossági támogatással 1000 fős milíciát szereltek fel a „kanadai ügy” támogatása érdekében. Az önkéntesek a fegyver és utánpótlás szállítására a Karolina nevű gőzöst használták a Niagara folyón. 1837. december 27-e éjjelén már a második szállítmányt rakták a hajóba a folyó amerikai oldalán, amikor a britek egy egységgel átkelve az amerikai felségterületre megtámadták, majd felgyújtották és lelőtték a Niagara víz-esésén. Az incidenst követően a legmagasabb szinten kezdődtek meg a diplomáciai levelezések Daniel Webster amerikai külügyminiszter és brit kollégája, Lord Ashburton között. A tárgyalások végül 1842-ben megegyezéssel zárultak, melyben megállapították azokat a szabályokat és körülményeket, amelyek esetén a brit és az amerikai kormány fegyveres erőt alkalmazhat az önvédelem elvére hivatkozva.

se. Ennek értelmében megkülönböztethetjük egymástól a megelőző önvédelmet és a feltartóztató önvédelmet.

- A megelőző önvédelem során a fegyveres támadás csak valószínűsíthető.⁶ Feltételezi a szemben álló fél lépéseinek kiszámítását az elméletnek megfelelően. Ennek érdekében tökéletesíteni kell a felderítés és a hírszerzés képességeit, mivel a túl korán végrehajtott megelőző önvédelem nemzetközi jogilag agresszióknak minősülhet. A megelőző önvédelem alkalmazásának legtöbbet említett példája az osziraki atomreaktor esetéhez köthető.⁷
- A feltartóztató (interceptive) önvédelmet abban az esetben lehet alkalmazni, ha a fegyveres támadás veszélye „küszöbönálló” (imminent). Az ENSZ Alapokmányának 51. cikke szerint a megelőző önvédelem alkalmazása akkor jogszerű, ha a támadás azonnal várható (imminent). Éppen ezért sok függ a fenyegetés jellemzőitől, illetve a válaszlépés milyenségétől, hiszen a kettőnek összhangban kell lennie egymással. Ezt leginkább **a szükségesség és az arányosság dichotómiájaként** írhatjuk le. Hogy mi szükséges és arányos, az leginkább az adott eset körülményeitől függ. A szükségesség vizsgálata során azt kell megállapítani, hogy rendelkezésre álltak-e más eszközök a támadás elhárítására, például a konfliktuskezelés nem fegyveres eszközei. Míg az arányosság vizsgálata során azt kell megállapítani, hogy a támadó visszaverésére szükséges cselek-

⁶ Jonathan Steel „The Bush doctrine makes nonsense of the UN Charter” c. cikkében egy érdekes értelmezési keretet vet fel a megelőző csapással kapcsolatban. Véleménye szerint az államok gyakran próbálják meg saját szemszögükből értelmezni az önvédelem jogát, általában összekeverve/összekötve a megtorlást és a megelőző csapást. Erre két példát említ: 1). 1986-ban Reagan arra hivatkozva rendelte el Líbia bombázását, hogy feltételezhetően líbiai ügynökök robbantották fel azt a diszkót Berlinben, ahol egy amerikai katona életét veszítette. Az elnök az amerikai megtorló akciót megelőző jellegű csapásnak nevezte. 2). példa: Az 1998-as nairobi és dar-es salami amerikai nagykövetségek elleni terrorcselekményeket követően Bill Clinton cirkálórakéta-támadást rendelt el a szudáni al-Shifa gyógyszergyár, illetve Oszama bin Laden feltételezett afganisztáni tartózkodási helye ellen. Arra hivatkozva, hogy megdönthetetlen bizonyítékok (compelling evidence) vannak az amerikai hírszerzés birtokában arra vonatkozóan, hogy Osama bin Laden állt a terrortámadások mögött, és hogy újabb támadásokat fog előkészíteni amerikai célpontok ellen, a gyógyszergyárban pedig kémiai és biológiai fegyverekhez készítenek alapanyagokat bin Laden terrorszervezete számára. Ennek következtében jogosult intézkedni és (megelőző) csapást elrendelni.

Johnatan Steel, The Bush doctrine makes nonsense of the UN Charter The Guardian. 7 june, 2002)

⁷ Az önvédelem elvére hivatkozva Izrael 1981. június 7-én légitámadást hajtott végre a határaitól 1100 km-re fekvő dél-iraki atomreaktor ellen.

mény – amely nagy valószínűség szerint fegyveres fellépést foglal magában – ne legyen aránytalan nagyságú magával a „várható” (imminent) támadással. A feltartóztató (interceptive) önvédelem alkalmazásának legjobb példája Izraelnek a hatnapos háború során alkalmazott megelőző célzatú megtorló légi akciója.

A stratégiai koncepció és a megelőző csapás

A stratégiához csatolt elnöki előszó és a stratégiai dokumentum szövege alapján megállapítható, hogy a Bush-adminisztráció nemzetbiztonsági stratégiája alapján **a megelőző csapás, megelőző háború (preemption) jelenti az egyik legfontosabb politikai eszközt** az igazságos békén nyugvó új világrend létrehozásában. A koncepció értelmében az Amerikai Egyesült Államok hosszú ideje fenntartja a megelőző csapás (preemptive action) lehetőségét az amerikai nemzetbiztonságot érintő kihívásokkal szemben. „Egy bizonyos szint feletti veszély esetén a nem cselekvés sokkal nagyobb veszélyt hordoz magában, mint a cselekvés. Ez a felfogás előtérbe helyezi a megelőző akció (anticipatory action) alkalmazásának lehetőségét, hogy megvédjük saját biztonságunkat, még abban az esetben is, ha bizonytalan marad az ellenség támadásának pontos helye és ideje. Az Amerikai Egyesült Államok, ha szükséges, megelőző jelleggel fog fellépni (act preemptively), hogy elejét vegye ellenségei erőszakos tevékenységeinek.”⁸ És ezzel megakadályozza a 9/11-hez hasonló eseményeket.

A „rogue state”-ek és a terroristák nem hagyományos értelemben törekednek az USA megtámadására. Ők politikai céljaik elérésére a terror és a tömegpusztító fegyverek alkalmazását részesítik előnyben, „melyeket könnyű elrejteni, titkosan szállítani és mindenféle előzetes figyelmeztetés nélkül használni”.⁹ Az adminisztráció „nem fogja alkalmazni a megelőző csapást minden egyes

⁸ The United States has long maintained the option of preemptive actions to counter a sufficient threat to our national security. The greater the threat, the greater is the risk of inaction—and the more compelling the case for taking anticipatory action to defend ourselves, even if uncertainty remains as to the time and place of the enemy's attack. To forestall or prevent such hostile acts by our adversaries, *the United States will, if necessary, act preemptively.* (kiemelés tőlem Cs.Cs.)

US National Security Strategy September 2002 15.o.

⁹ US National Security Strategy September 2002 15.o.

alkalommal, és más nemzeteknek sem kellene a megelőzést az agresszióval azonosítaniuk (use preemption as the pretext of aggression). Az Amerikai Egyesült Államok nem maradhat tétlen a növekvő veszéllyel szemben egy olyan korban, amikor a civilizáció ellenségei nyíltan és aktívan törekednek a világ legpusztítóbb technológiáinak megszerzésére”¹⁰ politikai céljaik megvalósítása érdekében.

A dokumentum szerint az Amerikai Egyesült Államok minden egyes alkalommal fel fogja mérni a megelőző akció alkalmazásának várható hatásait. Annak érdekében, hogy létrehozassa a megelőzés képességét (preemptive option), három irányvonalat határoz meg az elnöki adminisztráció:

- Olyan integrált hírszerzési kapacitást kell kiépíteni, amely képes pontos, aktuális információval ellátni az adminisztrációt a biztonságot fenyegető veszély helyét és időpontját illetően.
- A legsúlyosabb veszélyek felismerésére közös értékelő rendszert kell kialakítani a szövetségesekkel.
- Folytatni kell a fegyveres erők átalakítását, hogy gyors és precíz akciók végrehajtására legyen alkalmas a világ bármely táján.

A stratégia nem ad teljes körű meghatározást a megelőző csapás alkalmazásának pontos kereteit illetően. Az elnöki adminisztráció tag fogalmai rendszerben gondolkodik, hogy ezzel ne határolja be a doktrína majdani alkalmazhatóságát. Ugyanakkor azt sem szabad szem előtt téveszteni, hogy a stratégiában felvázolt megelőző csapás fogalma számos veszélyt rejt magában.

A doktrína hátrányai:

- A megelőző csapás doktrínája túl hamar helyezi kilátásba a fegyveres erők alkalmazásának lehetőségét, így adott körülmények között előfordulhat, hogy a kormányzat nem meríti ki a rendelkezésre álló rendezési formák teljes skáláját.

¹⁰ US National Security Strategy September 2002 15.o

- Jelentősen megnehezítheti egy „humanitárius intervenció” típusú beavatkozás során az amerikai „fellépés” nemzetközi elfogadását, hogy a doktrína alkalmazása kívül esik a nemzetközi jog eddig ismert határain és legitimitásán.
- Alkalmazása elrettentő erő lehet a nemzetközi politikai viszonyok állami szereplőinek számára, melynek következtében fokozatosan elzárkózhatnak az Amerikai Egyesült Államokkal való további együttműködéstől a terror elleni harcban.
- Fennállhat a lehetősége annak, hogy a megelőző csapás doktrínájának hatására a potenciális ellenség elrejtje azokat a „képességeit”, amelyek veszélyt jelenthetnek az USA számára. Simon Perez izraeli miniszterelnök szerint az iraki atomprogram az 1981-es osiraki atomreaktor ellen indított izraeli megelőző csapás hatására települt a föld alá és kezdett el kettős hasznosítású rendszerben működni
- Fennállhat továbbá annak a lehetősége is, hogy a megtámadandó kapacitás köré védelmi képességet építenek, vagy a kilátásba helyezett csapásra „válaszképességeket” fejlesztenek ki.
- Legjelentősebb érvként az hozható fel ellene, hogy felbátoríthatja a nemzetközi politikai viszonyok többi szereplőjét vitás kérdéseik preventív célzatú rendezésének igazolására.

Mivel adott a szereplők láthatatlansága, és támadásaik csak a végső stádiumban ismerhetők fel, a megelőző stratégia alkalmazása az ismert terrorszervezetek tekintetében szükségszerűnek tekinthető. Ebben az esetben a megelőző csapás (preemptive strike) megfelelő kiegészítése lehetne a tradicionális értelemben vett látható és azonnali (imminent) veszély doktrínájának.

Ezt az eljárást alkalmazta Bush elnök személyes felhatalmazásával a CIA 2002. november 5-én, amikor likvidálta Abu Alit, az al-Kaida terrorszervezet egyik vezetőjét Dél-Jemen területén.¹¹ Persze a terrorizmus elleni háborúban, a

¹¹ Philip Smucker , Toby Harnden: CIA missile team stalked bin Laden's top man for months The Daily

Bush-doktrína megvalósulásának a legnagyobb szabásúbb műveletei Afganisztánai, illetve Irakkal kapcsolatban indultak

A Bush-doktrína megvalósulása, a terrorizmus elleni háború frontjai (Afganisztán, Irak)

A Bush-doktrína működését a „terrorizmus elleni háború két frontján”, az Afganisztánnal, illetve Irakkal szemben indított két nagyszabású háborúban figyelhetjük meg. Ma már nagyjából leszögezhető: sikeresség szempontjából a doktrína megvalósítása kudarcot vallott.

Afganisztán

Az afganisztáni tálib rendszert az USA vezette nemzetközi koalíció az Operation Enduring Freedom keretében 2001. november közepére megdöntötte. Ezt követően úgynevezett tartományi újjáépítési csoportokat (Provincial Reconstruction Teams, PRTs) hoztak létre, amelyet alapvetően az alábbi gyakorlati és szemléleti tényezők ösztönöztek:

- azoknak a pénzügyi és személyi forrásoknak a hiánya, melyek lehetővé tették volna az Afganisztán egészére kiterjedő, nagyarányú katonai jelenlétet a tálib rendszer megdöntése utáni biztonsági vákuumban;
- az a felismerés, hogy a válságok megoldását nem a fegyveres harcok megszüntetése, hanem a „béke megnyerése” jelenti;
- annak felismerése, hogy a modern válságkezelésben egyre nagyobb szükség van a civil eszközök alkalmazására;
- az a felismerés, hogy haderőknek is képeseknek kell lenniük nem katonai feladatok ellátására, illetve a civil szereplők melletti tevékenységre és a civil szereplőkkel való fokozott együttműködésre;

- annak a felismerése, hogy a fejlődés és a biztonság egymást feltételezik, azaz a stabilizációnak és az újjáépítésnek párhuzamosan, nem egymást követően kell folynia.¹²

Ma összesen 25 tartományi újjáépítési csoport működik Afganisztánban, 6 ebből 13 a NATO ISAF (International Security Assistance Force), 12 pedig az amerikaiak vezette koalíció missziójának (Operation Enduring Freedom, OEF) parancsnoksága alatt. Az utóbbiak formálisan az afgán kormány meghívása alapján tevékenykednek és nincs nemzetközi mandátumuk, az ISAF-hez tartozó PRT-kre viszont ENSZ-felhatalmazás vonatkozik.

Az elmúlt évek vitathatatlan eredményei (új alkotmány, választott Karzai-kormányzat) mellett, bár az afganisztáni helyzet nem olyan tragikus, mint az iraki, ez sem nevezhető túl rózsásnak. A tálibok és az al-Kaida viszonylag nyugodtan szervezhetik a hadműveleteiket Pakisztánból, s ez mutatkozott meg abban, hogy 2006 során 2005-höz viszonyítva megnégyszereződött a támadásaik száma.¹³ Katonai várakozások szerint az összecsapások intenzitása pedig további növekedése várható 2007-ben.¹⁴

Míg a 2006-os sajtóhírek leginkább a tálib újjáéledéssel foglalkoztak Afganisztán kapcsán, ezek a támadások nem veszélyeztették komolyan Karzai kormányzatát, s a háború komolyabb kiszélesedésével sem fenyegettek. A harci cselekményekben a NATO-csapatok vállaltak oroszánrészt, s a tálib támadások is leginkább ellenük irányultak. Bár 2006-ban újra offenzívába lendültek a NATO-erők, a Kandahártól nyugatra fekvő területek elfoglalása nem sikerült. Az afganisztáni hadjárat még nem tekinthető elveszettnek, igaz a győzelem is még messze van. Az Egyesült Államoknak, illetve az ISAF erőknek párhuzamos kihívásokkal kell szembenéznük Afganisztánban:

- lehetőleg döntő csatára kellene kényszeríteni a tálibokat

¹² Landes Tamás–Takács Judit–Tóth Péter: További magyar szerepvállalás Afganisztánban Új Honvédségi Szemle 2006/9.

¹³ Bruce Ridell: Afghanistan: The Taliban resurgent and NATO www.brookings.edu/views/op-ed/fellows/riedel20061128.htm

¹⁴ Hard Fighting Predicted in Afghanistan: But Departing U.S. Commander Expects Success against the Resurgent Taliban,” Associated Press, December 31, 2006

- folytatni, s fokozni kell az államépítő tevékenységet – életképes és legitim államhatalmat kell kiépíteni
- s mindemellett lehetőleg minimalizálni kell az ópium szerepét az ország gazdaságában.

A 2007-es országértékelésében Bush büszkén hivatkozott arra, hogy ez volt az első alkalom, amikor a Szövetség az Észak-Atlanti térségen kívülre küldött csapatokat¹⁵. Washington az igazságosabb tehermegosztás és a közös felelősség példájaként tekint az afganisztáni NATO műveletekre, ugyanakkor a térségben ugyanezt az amerikaiak gyengeségeként értékelik. A európaiak „puhább” jellegét látva ezért a NATO-csapatokra mért csapásokkal, az európai áldozatokkal kívánnak a tálibok nyomást gyakorolni a európai kormányokra, így elérve azt, hogy vonják ki csapataikat az országból.

Papíron a NATO-elkötelezettség viszonylag meggyőző. 34.000 fő, szemben a 22.000 amerikaival. De még ez is csak a 80%-a annak, amit a parancsnokok szeretnének. A tagállamok vonakodása attól, hogy teljesítsék a parancsnokok kívánságait, feszültséget keltenek a Szövetségben belül. További problémát jelent, hogy egyes tagállamok – pl. a németek, vagy olaszok – nem támogatnak olyan elképzeléseket, amelyek szerint a kontingenseik a harcoló zónákban állomásoznak.¹⁶ Ez a természetellenes munkamegosztás természetesen NATO-erők áldozatai közötti aránytalanságokban is megmutatkozik. 2006-ban pl. a kanadaiak, akik a NATO-erők kevesebb mint 10%-ával képviseltetik magukat, harcoló egységeik 36 halálos áldozatot szenvedtek, vagyis az áldozatok mintegy 20%-át viselték.

Ez az egyenlőtlen teherviselés nem kis feszültségeket kelt a Szövetségben

¹⁵ „In Afghanistan, NATO has taken the lead in turning back the Taliban and al Qaeda offensive -- the first time the Alliance has deployed forces outside the North Atlantic area.”

President Bush Delivers State of The Union Address

<http://www.whitehouse.gov>

¹⁶ „More significant is the ill will the dispute generates among countries that have put troops at risk. Canada and [Great Britain] experienced fierce fighting and took significant casualties in Kandahar and Helmand [provinces]. [The Netherlands] picked Mullah Omar's mountainous home province of Oruzgan as its deployment zone. They rightfully resent the “play it safe at all costs” policies of the other major European allies.”

Thomas Barfield, “Going South? NATO Still Split on Afghanistan

belül. Ezt Paul Heinbecker, korábbi kanadai ENSZ-nagykövet szavai is jól illusztrálják: „Odamentünk és részt veszünk az akciókban, míg néhány szövetségünk csupán a körmeit reszelgeti Kabulban.”¹⁷ Ez járult nagyban hozzá ahhoz is, hogy az afganisztáni misszió támogatása kanadai lakosság körében jelentős mértékben lecsökkent, s az ellenzéki erőket is arra sarkallta, hogy támadja a kormány Afganisztán-politikáját.¹⁸

Az amerikai neokonzervatívok elképzelése szerint az afgán háborúval kapcsolatban az USA egyik fő szövetségését maguk az afgánok jelent(het)ik.¹⁹ A Karzai-kormányzat szemmel láthatóan abban érdekelt, hogy győztesen kerüljön ki ebből a fegyveres konfliktusból, de hiányzik a szükséges erő, hogy egyedül legyőzze a tálibokat. A NATO rendelkezik a szükséges erővel, de a kollektív akarat meglehetősen kérdéses. Ennek következtében az amerikai szerepvállalás növekedése szükséges Afganisztánban. Erre utalt Robert Gates védelmi miniszter is januári afganisztáni látogatásakor, amikor azt nyilatkozta, hogy „megfontolja az afganisztáni amerikai erők mintegy 3.500 fős erősítését”²⁰

Persze az amerikai szerepvállalás növelése nem jelenthet szimplán több csapatot küldését, egy alapvetően hibás stratégia megvalósítása érdekében. Afganisztán továbbra is gyenge államiságú, ugyanakkor geopolitikai helyzete miatt stratégiai jelentőségű az Egyesült Államok számára. Egyfelől kiváló bázis az Al-Kaidával és Oszama bin Ladennel szemben folytatott háborúban, másfelől potenciális második front lehetőségét adja Iránnal szemben. Járulékos haszonként további lehetőséget nyújt Washington számára, hogy a közvetlen közelből

¹⁷ Laura King and Maggie Farley: Afghan war takes a toll on Canada
LA Times January 29, 2007

<http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-afcanada29jan29,0,3507105.story?coll=la-home-headlines>

¹⁸ “Mr. Harper, just like George Bush on Iraq, keeps saying that this war can be won, and that it is going well. It is not going well,” Jack Layton, “Canada’s Role in the World: Bridging the Divide or Deepening It?” www.ndp.ca/page/4787

¹⁹ „The Bush administration must understand – and make clear to the others – that the Afghans themselves are the most important allies in this conflict.”

Thomas Donnelly: Legacy Agenda - The Future of the Bush-doctrine Part I.
American Enterprise Institute National Security Outlook february 2007. 3.o.

²⁰ David S. Cloud: “Gates Backs Generals’ Afghan Distress Call,”
New York Times, January 18, 2007

figyelhesse meg Pakisztánt, illetve az energiában gazdag közép-ázsiai államokat.

Ebből következően Washington érdekében állhat, hogy hosszú távú, stratégiai szövetséget építsen ki Karzaijal. Ennek kapcsán persze a jelenlegi afgán vezetés némely hibája felett szemet kell(ene) hunynia a washingtoni adminisztrációnak (korrupt törzsi vezetőkkel való szövetségek, kábítószerkereskedelem stb.).

Az USA-nak abban kell támogatnia a Karzai-kormányzatot, hogy a pakisztánokkal folytatott tárgyalásain elérje, jóval határozottabban lépjenek fel a tálibokkal szemben. A pakisztáni elnök eddig a felelősséget igyekezett az afgánokra terelni. Mindenesetre az afganisztáni NATO erők angolszász parancsnokai arról vannak meggyőződve, hogy a tálib hadműveleteket 2006-ban pakisztáni területekről szervezték és indították. A pakisztáni hadsereg hosszú ideig tekintett úgy a tálibokra, mint az Iszlambaddal szembeni harc értékes eszköze. Ezzel kapcsolatban az várható, hogy a Bush-adminisztráció Musharrafot nagyobb nyomás alá helyezi annak érdekében, hogy hagyjon fel az eddigi tálibokat támogató politikájával.

Afganisztán kapcsán is az várható, akárcsak Irakban, hogy a Védelmi Minisztériumon kívül más kormányzati ügynökségek egyre nagyobb szerepet kapnak a győzelem elérése érdekében. Természetesen a biztonság miatt továbbra is központi szerepet kap a védelmi adminisztráció, de egy szabad és stabil Afganisztán állam kiépítése túlmutat a hadsereg hatókörén.

Irak

Afganisztánnal szemben Irak esetében egyértelmű a kudarc. A kudarc ráadásul olyan méreteket öltött, hogy komoly belpolitikai következményekkel járt. Bush népszerűsége már 2006. nyarára egy „teljes kört járt be”²¹. Amióta az 1940-es évek végén elkezdtek az amerikai közvélemény szondázását, hivatali idejének első nyolc hónapja alapján vezetői képességeit minősítve nem volt nála

²¹ Nagy Gábor: Bush elnöki teljesítménye-Mélyrepülő pilóta
HVG 2006. június 21.

alacsonyabbra értékelt elnök. A középserű jelző állandósult a vele kapcsolatos kritikákban, miközben az angol nyelv szintaxisának derékba törésével és külpolitikai járatlanságával gazdag nyersanyagot szolgáltatott a humoristáknak. Mindez persze 2001. szeptember 10-éig volt igaz. Másnap a New York és Washington ellen végrehajtott terrortámadás nem csupán az USA életében nyitott új korszakot, de Bush megítélésében is. Az elnök még politikai ellenfelei szerint is példamutatóan reagált a helyzetre, és rövid időre valódi nemzeti konszenzust kovácsolt. Népszerűsége pedig - különösen miután Afganisztánban villámgyorsan megdöntötte az al-Káidának háttérrel nyújtó tálib rezsimet - minden korábbi csúcstól felülírt a sokkolt amerikai lakosság körében.

A lendület kitartott az Irak elleni háború megindításáig. Sőt Bush ázsiója majdnem a 2001 végi magasságba emelkedett, amikor 2003. május 1-jén - pilóta múltját idéző harci szerelésbe beöltözve - a Lincoln repülőgép-hordozón landolva kihirdette a "nagyobb harci cselekmények" végét.²² Azóta önmaga torzképévé alakult a győzelmi jelentés, Irakban már több mint 3000 amerikai katona vesztette életét, Bush pedig 2004-ben - az elhibázott kampányt folytató demokrata John Kerryvel szemben, a terrorizmus elleni harc fontosságát meglovagolva - megnyerte ugyan második mandátumát is, ám politikai tőkéje villámgyorsan elfogyott, népszerűsége pedig mélyebbre süllyedt, mint az egyetlen lemondani kényszerült elnöké, Richard Nixoné.

Ezek után nem volt meglepő, hogy a 2006. novemberi kongresszusi választásokat a Demokrata Párt nyerte az Egyesült Államokban. A demokraták győzelmét elsősorban a Republikánus Párt törzsszavazói egy részének távolmaradása, a 'független' szavazók döntő többségének a támogatása, illetve a jelenlegi kormányzat ellen leadott 'protest' szavazatai eredményezték.²³ A november 7-én tartott kongresszusi választásokon a Demokrata Párt megfordította a kongresszusi erőviszonyokat az Egyesült Államokban: az eddigi, 1994 óta tartó republikánus többséget demokrata fölény váltotta fel a törvényhozás mindkét

²² Nagy Gábor: Bush elnöki...

²³ Budapest Analyses: Kongresszusi választások az USA-ban

http://www.budapestanalyses.hu/docs/Hu/Elemzések_Archivum/analysys_122_hu.html

házában. Miközben a Képviselőházban aránylag kényelmesnek mondható 30-40 fős többséget szereztek, addig a Szenátusban minimális arányú a többségük (51:49). Mindez a várakozásoknak megfelelően alakult, talán a felsőházi győzelem kelthet némi meglepetést. Ehhez az kellett, hogy majdnem mindegyik szoros versenyt a demokrata jelöltek nyerjenek meg (Montanában, Missouriban és Virginiában.)

A Demokrata Párt előretörése részben az eddigi választási hagyományoknak megfelelően történt. A hivatalban lévő elnök pártja többnyire visszaesik a félidős választásokon, különösen akkor, ha azokra az adott elnök második szolgálati ciklusában kerül sor. A hatalmon lévő párt 'kifáradásán' túlmenően a mostani kongresszusi választásokra olyan időben került sor, amikor a Republikánus Párt különösen sok nehézséggel küzdött, még hozzá pontosan azokon a területeken, amelyek hagyományosan a párt erősségei közé tartoztak a korábbi választásokon.

Közülük is ki kell emelni a nemzetbiztonság és az ún. értékek szerepét. A *demokratáknak sikerült nagy részben eloszlatniuk azt a sok szavazó által vallott nézetet, hogy a párt nem elég 'kemény' a nemzetbiztonság területén* (ez a vélemény a hidegháború alatt is végigkísérte a demokratákat) a Demokrata Párt jelöltjeinek jelentős része szakított a doktriner liberális politikával és a nemzetbiztonság, valamint az értékek területén közeledett az álláspontjuk a republikánusokéihoz²⁴.

A választási vereséget követően Bush levonta a konzekvenciát, s megvált D. Rusfeld védelmi minisztertől, s 2007. év eleji országértékelő beszédében **új iraki stratégiát** jelentett be. Ebben a megfogalmazása szerint Irak kapcsán „a győzelmet választotta”.²⁵ Az amerikai szárazföldi csapatok létszámának újabb növelésével a Fehér Ház fontos lépéseket tett abban az irányban, hogy a Bush-doktrína érvényességének határidejét a Bush-adminisztrációt követő időszakba tolja ki. A pótlólagos 10 mrd USD költségvetési igénye (újabb amerikai egysé-

²⁴ Budapest Analyses: Kongresszusi...

²⁵ President Bush Delivers State of The Union Address
<http://www.whitehouse.gov>

gek küldése a NATO pozíciók megerősítése érdekében) pedig arra utal, hogy ehhez hasonló tervei vannak Afganisztánnal kapcsolatban is. Míg jelenleg a „terrorizmus elleni háborúban” Irak jelenti a fő frontot, azért nem szabad elfelednünk, hogy Afganisztán volt az „első front”, s továbbra is az Al-Kaida csapások egyik legfontosabb színterét jelenti. Egy afganisztáni kudarc – s főleg egy iraki kudarcot követően – különösen nagy csapást jelentene Washington számára. Még Bush *Irak-politikájának legnagyobb kritikusa is – mint pl. James Webb demokrata szenátor – többek között abból a szempontból kritizálja az adminisztrációt, hogy túl sok – katonai, pénzügyi stb. – kapacitást foglalnak le az iraki hadműveletek a terrorizmus elleni harcban.*²⁶

Az új stratégia szerint a jelenleg csaknem 140 ezer fős amerikai expedíciós hadsereget 20 ezer fővel is megerősíthetik, ami a harcmódorváltáshoz szükséges.²⁷ Washington szakítani készül ugyanis azzal a gyakorlattal, hogy a katonák Irakban nagyobb bázisokon állomásoznak, s onnan indulnak az ellenük, illetve egymással harcoló síita és szunnita milíciák visszaszorítására. Az új stratégia szerint előretolt állásokat hoznak létre elsősorban Bagdadban és környékén, valamint a szunnita ellenállás fészkeinek számító Anbar tartományban. A katonák feladata nem csupán a harc lesz, hanem az is, hogy a polgári lakosságot együttműködésükkel nyerjék meg a béke ügyének, és így csökkentsék a különböző vallási alapú milíciák befolyását.

Csapaterősítésekkel az USA korábban is próbálkozott Irak 2003. márciusi megtámadása óta. Legutóbb tavaly nyáron, a vallási összetűzések fellángolására válaszul 10 ezer amerikai és iraki katonát vezényeltek Bagdadba. Ám kudarcot vallottak: hiába tisztítottak meg egyes területeket, nem tudták azokat békében megtartani. Raymond T. Odierno altábornagy, az Irakban állomásozó szövetséges csapatok második legmagasabb beosztású tisztje vasárnap azt fejtegette, hogy nem alkalmaztak egyenlő mércét, csak a szunnita negyedek pacifi-

²⁶ James Webb „Democratic Response to the State of the Union Address”
<http://webb.senate.gov>

²⁷ Nagy Gábor: Bush iraki stratégiaváltása - Gyorsított helybenjárás
HVG 2007. január 10.
<http://hvg.hu/hvgfriss/2007.02/200702HVGFriss74.aspx>

kálására szorítkoztak. Odierno szerint elmaradt a várttól az iraki csapaterősítés mértéke is, aminek oka, hogy a Pentagon egyik jelentése szerint az amúgy sem a legjobban szervezett iraki hadsereg egységeinek 5-8 százaléka rendszeresen nem jelentkezik szolgálatra, ha azt az amerikaiakkal közösen kell ellátniuk. Ha pedig megszokott területükről más helyre vezénylik őket, a hiányzók aránya elérheti az 50 százalékot.

Núri al-Maliki iraki kormányfő most is megígérte, hogy csapatokat küldenek a fővárosba és környékére. Szándékai valóra váltásában azonban Washingtonban sokan kételkednek. Az amerikai sajtó több, neve elhallgatását kérő szakértőt is idéz, akik szerint Szaddám Huszein exdiktátor kivégzésének - Washingtonban is visszatetszést keltő - körülményei miatt nem tudni, a síita Maliki akar-e, illetve fei tud-e lépni a kormányban is képviselt Muktada al-Szadr síita hitszónokkal, valamint milíciájával szemben.

De nemcsak a fegyverek erejére igyekszik támaszkodni az iraki stratégia újragondolásában Bush. A washingtoni adminisztráció feltételt is támasztott Malikinak a nagyobb amerikai katonai szerepvállalásért cserébe. A vallási nyugalom megteremtése érdekében valódi nemzeti megbékélési kormányt kellene létrehozni, ami optimális esetben együtt járna al-Szadr híveinek kiszorításával a hatalomból. Úgy kellene módosítani továbbá az alkotmányt, hogy orvosolják a kisebbségben lévő szunniták panaszait. Az olajjövedelmet a lakosság arányában kellene elosztani a különböző régiók között. Bush erősíteni akarja az amerikai gazdasági erőfeszítéseket is, amelyek között szerepelhetnek munkahelyteremtési támogatások éppúgy, mint a mikrohitelezés beindítása a pacifikált területeken.

Az új feladatoknak új emberekkel vág neki az amerikai elnök, aki sorozatos személycseréket is végrehajtott. A közel-keleti hadszíntért ellenőrző központi parancsnokság (Centcom) vezetője a visszavonuló John Abizaid helyett az eddig a csendes-óceáni régióban lévő csapatokat irányító William Fallon admirális lesz. Az Irakot megszálló szövetséges csapatok főparancsnoki posztján George Casey tábornokot David Petraeus altábornagy váltja, aki a 2003 márciusában, a Bagdadig tartó előretörésben kulcsszerepet játszó 101. légideszant pa-

rancsnoka volt, majd részt vett az iraki erők kiképzésében.²⁸ Legutóbb pedig azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy kidolgozta a közvetlenebb szerepvállalást kitűző stratégia alkalmazását részletező katonai kódexet. Abizaid és Casey az amerikai hadsereg terheinek fokozatos könnyítését célzó, most azonban eredménytelennek minősített elképzelések élharcosa volt.

A diplomáciai háttérmunka főszereplőin is változtat az elnök. A várhatóan az ENSZ-nagyköveti posztra jelölt Zalmay Khalilzad helyett a pakisztániról a bagdadi misszió élére irányítják át az arabszakértő Ryan Crockert. A beható iraki tapasztalatokkal rendelkező John Negroponte - aki 2004-2005-ben bagdadi nagykövet volt - a húsz hónapja alakult nemzeti hírszerzési igazgatói posztot a külügyminiszter-helyettesire cseréli, és az állítólag nagyobb lélegzetű közelkeleti stratégiára koncentráló Condoleezza Rice jobbkeze lesz.

Mindehhez Bushnak éles politikai harcot kell megvívnia. Nancy Pelosi, a képviselőház elnöke, valamint Harry Reid, a szenátusi többség vezetője az új stratégia bejelentését követően levelet is küldött Bushnak, hogy ellenzik a csapaterősítést, és azt szeretnék, ha a következő négy-hat hónapban inkább a katonák ütemezett kivonását kezdenék meg. Az Irakban maradók feladatát a közvetlen harci cselekmények helyett a terrorizmus elleni küzdelemre, a kiképzésre és a logisztikára szorítanák. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű, hiszen - jól lehet egy friss közvélemény-kutatás szerint az amerikaiak a demokrata vezetésű kongresszus legfontosabb feladatának az iraki káosz megoldását tartják - nincs válaszuk arra, milyen stratégia tenne lehetővé egy, a vietnami vereségre egyáltalán nem emlékeztető kihátrálást úgy, hogy a kivonuló csapatok egy olyan Irakot hagynának maguk mögött, amelyet a vallási indulatok nem szakítanak szét és nem tesznek a terrorizmus melegágyává. A politikai szólamok dacára szűk a demokraták mozgástere azért is, mert a szövetségi kassza uraiként nem kényszeríthetik megadásra Busht az iraki háborúra kért újabb tízmilliárdok megtagadásával. Azzal ugyanis könnyen igazolhatnák a republikánus vádat, miszerint hazafiatlan módon nem támogatják a harcoló amerikai katonákat.

²⁸ Nagy Gábor: Bush iraki....

A láthatatlan front – Jogséreimek (Guantanamo, SWIFT)

Irak és Afganisztán mellett egy kevésbé látványos, bár néha a tömegtájékoztató eszközök által is taglalt fronton, a titkosszolgálatok világában is zajlik a háború a terrorizmussal szemben. Az Egyesült Államok titkosszolgálatai által végrehajtott műveletek kapcsán napvilágra került információk erőteljes felháborodást váltottak ki a nemzetközi közvélemény, az emberi jogvédő csoportok, kormányok, illetve nemzetközi szervezetek körében.

Ezek közül az egyik legnagyobb visszhangot, s így legnagyobb visszatetszést kiváltó ügy a guantanamoi fogolykínzások, illetve a CIA titkos repülőjára tainak az ügye. 2002 elején érkezett meg a kubai Guantánamói-öbölben felépített amerikai börtönbe az első fogoly, akit több száz társa követett. A mintegy 30 országból származó összesen 430 fogva tartott többségét 2001 végén Afganisztánban vagy Pakisztánban vették őrizetbe. A rendkívül szigorú biztonsági előírások mellett működő intézmény azonban csak 2004-ben hívta fel magára a figyelmet, azóta viszont folyamatos főszereplője a nemzetközi közéletnek.

Egyre másra kerülnek napvilágra információk arról, milyen embertelen módon bánnak a terrorizmussal gyanúsított, ám bírósági ítélet nélkül fogva tartott személyekkel. Nemrég került például nyilvánosságra egy felmérés, melyet maga az FBI készített, s ismét igazolta az emberi jogokért aggódók félelmeit. A szervezet 493 börtönőrt, illetve a börtönben dolgozó alkalmazottat kérdezett meg arról, látott-e a saját szemével visszaéléseket a fogva tartottak kárára, s a megkérdezettek közül 26-nak volt mondanivalója²⁹.

Egyikük arról számolt be, hogy egy fogoly celláját annyira felfűtötték, hogy a rab, aki kínjában a haját tépte, majdnem elvesztette az eszméletét. Mások azt tanúsították, hogy az örök 24 órára megkötöztek egy foglyot magzati pozícióba, s a mellékhelységre sem engedték ki. Bevált gyakorlatnak számít az alvásmegvonás, de olyan is volt, hogy egy fogva tartott törött ujjakkal és más

²⁹ T. Cs.: Guantanamo - Öt év kínzás

Figyelő Net 2007. január 11.

http://www.fn.hu/kulfold/0701/guantanamo_ot_ev_kinzas_153198.php

sérülésekkel érkezett meg a kihallgatásra. A fizikai bántalmazások mellett komoly súlyt fektetnek a foglyok lelki megtörésére. Azt például maga az amerikai védelmi minisztérium sem tagadja, hogy a katonák rugdaltak egy Koránt, az iszlám szent könyvének egy másik példányát pedig "véletlenül" levizelték.³⁰

Érthető tehát, hogy a nyugati világ legtöbb emberi jogi szervezete rendszeresen követeli az érvényben lévő nemzetközi jogot több ponton is sértő intézmény bezárását.

2006. júliusában az USA legfelsőbb bírósága is csapást mért George W. Bush amerikai elnök terrorizmus elleni stratégiájára. Az LB határozatban mondta ki, hogy a Kubában lévő guantánamói támaszponton fogva tartottak ügyének tárgyalására felállított katonai ítélőszékeket nem támogatják a szövetségi törvények, létrehozatalukat nem indokolja katonai szükségszerűség, eljárási szabályaik nem felelnek meg a hadifoglyokról szóló genfi konvencióknak. A bírósági vélemény továbbgondolása megkérdőjelezheti az olyan eszközöket is, mint a Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) bírósági határozat nélküli telefonlehallgatása és kutakodása amerikaiak millióinak híváslistájában.³¹

Vezető európai politikusok is szóvá tették már a dolgot George W. Bush amerikai elnöknek, sőt az Európai Parlament is kemény hangú állásfoglalást adott ki a guantánamói foglyok helyzetéről.³² Ő azonban hol kompetenciájának

³⁰ T. Cs.: Guantanamo - Öt év

³¹ A bíróság közbeszól

HVG 2006. július 05

<http://hvg.hu/hvgfriss/2006.27/200627HVGFriss73.aspx>

³² Az Európai Parlament állásfoglalása a guantánamói foglyok helyzetéről

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?objRefId=120317&language=HU>

Ebben az EP többek között

„...felszólítja az amerikai hatóságokat, hogy hajtsák végre az ENSZ kínzás elleni egyezményének ajánlásait, és hogy hagyjanak fel a "különleges kihallgatási technikákkal", beleértve a szexuális megaláztatást, az ún. "water boardingot" (vízkúra), ún. "short shacklinget" (foglyok magzati pozícióban való megláncolása), illetve kutyák félelemkeltésre történő használatát, amelyek kimerítik a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód fogalmát;

... megjegyzi, hogy az USA a terrorizmus elleni küzdelmet "háborúként" definiálja, ugyanakkor nem ismeri el a hadifoglyokat a Genfi Egyezmények alapján megillető jogokat; úgy véli, hogy a terrorizmus elleni küzdelem sajátos jellege ellenére a nemzetközi jogszabályok szerint kell eljárni;

...hangsúlyozza, hogy napjaink terrorizmusa, különösen az országok és azok lakossága ellen irányuló globális terrorizmus, veszélyezteti a társadalmainkban élvezett alapvető emberi jogokat; újra hangsúlyozza hitét, hogy a terrorizmus elleni küzdelem, ami az EU és az USA számára az egyik legfontosabb ügy, nem folytatható olyan áron, amely kockára teszi immár elfogadott, alapvető, és közös értékeinket, mint amilyen az emberi jogok és a jogállamiság tisztelete;

hiányával, hoi pedig az amerikai nép érdekeivel magyarázza a börtön létjogosultságát. Az mindenesetre pontosan jelzi az elnök hozzáállását, hogy tavaly decemberben új szárnyal bővült a hírhedt intézmény. A 37 millió dollárból épült, 178 cellát magába foglaló új börtön legfőbb előnye, hogy csökkenti annak lehetőségét, hogy a rabok rátámadjanak a börtönőrökre.

A magyar közvélemény előtt kevésbé ismert, de az európai pénzügyi életben komoly hullámokat keltett a SWIFT-program. Bush elnök magyarországi látogatása után, 2006. június végén robbant ki az ún. SWIFT-CIA botrány.³³ A nemzetközi átutalások bankközi rendszere (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication - SWIFT) a nemzetközi pénzügyi világ idegrendszerének központja. A SWIFT adatbázisában mintegy 200 ország 7.800 bankjának és hitelintézetének számla- ill. átutalási adatai központosulnak. 9/11-et követően a terrorizmus elleni háború jegyében a CIA és az amerikai pénzügyminisztérium közös projektet indított. A projekt lényege a terrorista szervezetek, ill. terrorizmussal gyanúsítható személyek számlamozgásainak kiszűrése, ill. figyelemmel követése volt a SWIFT adatbázisából.

A programban elvileg csak a megalapozottan terrorizmussal gyanúsítható személyek és szervezetek számlaforgalma válhatott vizsgálat tárgyává. A vizsgálatok indokoltságát a programba bevont „független” auditáló cég (Booz Allen Hamilton) verifikálta. A Booz Allen Hamilton az amerikai fegyveres erők és a titkosszolgálatok egyik fő beszállítója és partnere. A cég 2006. szeptember 25-én kapott megbízást az amerikai légierőtől a TANGRAM teljesen automatizált hírelemző rendszer leszállítására. Két napra rá a vállalat megkapta az amerikai haditengerészet légi hadviselési központjának megrendelését is, ami az azonosító rendszer-részleg elemzői és menedzsmenti szolgáltatásaira vonatkozott. A függetlennek és külsőnek nevezett Booz Allen Hamilton egyik vezetője James Woolsey, az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) egykori igazgatója,

úgy véli, hogy ha a terrorizmus ellen meghirdetett "háború" megvívása során figyelmen kívül hagyják a nemzetközi jogokat, az súlyosan csökkenti a terrorizmus elleni küzdelem hitelét és erejét..."

³³ Berta Sándor Banki adatokba tekintett be az USA; 2006. június 23
<http://www.sg.hu/cikkek/45511>

illetve Mike McConnell, az amerikai Nemzetbiztonsági Hivatal (NSA) volt igazgatója. A két egykori titkosszolgálati szakemberen kívül a vállalat vezetői között további négy volt amerikai magas rangú titkosszolgálati vezető található. Mondhatnánk: a SWIFT-nél farkasokra bízta a juhnyáját.³⁴

Az európai szakemberek eleinte csak találgatták, hogy miként férhettek hozzá az amerikai titkosszolgálatok a Swift adatbázisához. A legkézenfekvőbb gondolatnak az tűnt, hogy mivel a Swift számos hálózata az AT&T amerikai távközlési cég központjain fut keresztül, ezért ezeket a vonalakat csapolta meg a CIA, az NSA és a többi amerikai titkosszolgálat. A Swift tájékoztatása szerint naponta átlagosan 11 millió tranzakciót bonyolít le az adatbázison keresztül a világ több mint 200 országának 7800 bankja és pénzügyintézete. Becslések szerint az amerikai titkosszolgálatok így évente a Swiften keresztül bonyolított mintegy 20 millió tranzakció adataihoz férhettek hozzá.³⁵

A hír, miszerint az Egyesült Államok közel hat esztendőn át hozzájutott a világ legnagyobb banki folyószámla-adatbázisában tárolt adatokhoz - sokkolta az európai bankok, valamint pénz- és hitelintézetek vezetőit. Az érintett intézmények már meg is tartották krízis-tanácskozásukat, amelyen a hangulat meglehetősen feszült volt. Ennek oka, hogy az európai bankok és pénzügyintézetek nem tudtak arról, hogy a folyószámlaadatok az NSA-nál, a CIA-nál és más amerikai titkosszolgálatoknál landolnak, mindenfajta beleegyezés vagy európai bírósági engedély nélkül. Tekintettel az amerikai titkosszolgálatok „terrorgyanús személyek, ill. intézmények” meglehetősen tág értelmezésére, az ügy felvetette az üzleti hírszerző tevékenység gyanúját is. A bankok és pénzügyintézetek vezetőinek sokkja után ez ügyben is erős tiltakozás indult az adatvédelmi kérdésekben, mind az emberi jogvédő szervezetek, mind a nemzetközi szervezetek körében. Az Európai Parlament 2007. februárban a SWIFT-botránnyal kapcsolatban is állásfoglalásban fejezte ki aggodalmait.³⁶

³⁴ Berta Sándor: SWIFT – Még mindig továbbítják az adatokat
2006. október 30

<http://www.sg.hu/cikkek/47610>

³⁵ Berta Sándor: Részletek a banki adatvédelmi programról
<http://www.sg.hu/cikkek/45591>

³⁶ „A SWIFT adatok hozzáféréseinek tekintetében [az EP] megerősíti azon aggodalmait, hogy a SWIFT a büntetőjogi következményekkel járó idézés kézbesítését követően négy éven át bizonyos, az USA rendszerében kezelt, nem amerikai állampolgárookra vonatkozó, illetve nem az Egyesült Államok területén

Összefoglalás

Az Amerikát sújtó 2001. szeptember 11-i terrortámadás a Bush- adminisztráció egész világlátásában változást eredményezett. Teret kapott az idealizmus, s a nemzeti érdekek ezen belül történő megfogalmazása. A támadás egyszerűsége és hatékonysága megváltoztatta a terrorizmus megítélésével kapcsolatos vélekedések irányát. Az események gyökeresen megváltoztatták a biztonsági kockázatok - a kihívás veszélyessége szerinti – rangsorolását. A terrorizmus lett az elsődleges ellenfél, amelyet a kezdeti Bush-kormányzás még elhanyagolt.

09/11 után teljesen természetes, hogy a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelem központi szereplője, s motorja az Egyesült Államok. Kétségtelen tény, hogy a neokonzervatív amerikai adminisztráció unilaterális külpolitikai lépései feszültségeket keltettek a szövetségi rendszerben. Ennek egyik leglátványosabb megtestesülése volt az iraki beavatkozás kapcsán kialakult NATO-n belüli törésvonal (old Europe-new Europe). Ugyanakkor nem lehet azt állítani, hogy George W. Bush külpolitikája forradalmian új jelenség lenne. Bush ideológiája a demokratikus békére és az amerikai értékek elterjesztésére

generált adatokat továbbított az Egyesült Államok igazgatása részére, egy olyan, kereskedelmi és módszertani érveken alapuló SWIFT-döntés következtében, annak érdekében, hogy módszeresen lemásolják az adatokat egy tükrözött információs rendszerbe az Egyesült Államokban, megsértve ezzel az európai uniós és a nemzeti adatvédelmi jogszabályokat;

nagyon aggasztónak ítéli meg e helyzetet, amely ellentétes az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményrel és az Európai Unió alapjogi chartájával, illetve a Szerződésekkel és a másodlagos joganyaggal (az adatvédelmi irányelvvel és a személyes adatok közösségi intézmények és szervek által történő feldolgozása tekintetében az egyének védelméről, valamint az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló, 2000. december 18-i 45/2001/EK európai parlamenti és tanácsi rendelettel, amelyet sem az EKB, sem a SWIFT tevékenységét felügyelő 10 központi bank által alkotott csoport sem illetett kritikával korábban, és amelyről az európai bankok és ügyfelek csak a közelmúltban szereztek tudomást a sajtó révén;

batarozottan sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy a Tanács több hónappal e kérdések kiderülését követően még nem fogadott el álláspontot e nagyon sok polgárt, fogyasztót, és vállalkozást érintő kérdésben, és hogy a 27 tagállamból csupán 7 adott választ az Európai Bizottság által küldött kérdőívre, amely pontosítást kért nemzeti és közösségi adatvédelmi jogszabályok tekintetében;

ismételten aggodalmának ad hangot a SWIFT felügyeletének jelenlegi rendszerével kapcsolatosan, amelyért egy 10 nemzeti bankból álló csoport felelős, és amelybe az EKB betekintést nyerhet ugyan, de formális jogkörrel nem rendelkezik; felszólítja a Tanácsot és az EKB-t, közösen fontolják meg a rendszer javításának módjait annak érdekében, hogy biztosítható legyen a riasztási eljárás megfelelő működtetése oly módon, hogy annak következtében minden szükséges lépésre sor kerüljön”

Az Európai Parlament állásfoglalása a SWIFT-ről, a légiutasok adatairól (PNR) szóló megállapodásról, és az ezekkel kapcsolatos transzatlanti párbeszédéről

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0039+0+DOC+XML+V0//HU>

a leghagyományosabb témák közé tartoznak az Egyesült Államok történetében (ld. Thomas Jefferson puritán retorikája, vagy Woodrow Wilson hitvallása a demokrácia elterjedésének fontosságára vonatkozóan). Az Egyesült Államok mindig törekedett rá, hogy a világban érvényesíteni tudja érdekeit, olykor szélsőségesen újak ható ideológiáit és szembeszegülését az öreg kontinens korszerűtlenségével.

Bush politikája még csak radikális változást sem jelent a Clinton-érához képest. Clinton külpolitikája legalább ilyen mértékben törekedett az Egyesült Államok (katonai) befolyásának növelésére a világ többi részében. Az Egyesült Államok katonai jelenléte már a kilencvenes években minden addigi mérték fölé nőtt. Clinton gondolata a széles körű békét és konfliktus-megelőzést biztosító jelenlétre vonatkozóan alig különbözik a Bush által kommunikált céloktól. Bár kevésbé közismert, de az unilaterális politikai cselekvésnek már a Clinton érában léteztek a gyökerei. Ugyanígy a megelőző csapás Bush-doktrínája (pre-emptive strike) sem példa nélküli az amerikai történelemben. A megelőző csapás az Egyesült Államok korai terjeszkedésétől kezdve a stratégia fontos eszköze volt (pl. a hidegháború alatt Közép-Amerika, a Karib-térség, Dél-Kelet-Ázsia, Közel-Kelet). Mint Irán, illetve Észak-Korea esetében láthatjuk, a Bush-adminisztráció sem használja a megelőző csapás doktrínáját minden további nélkül (döntések elodázása, késleltetése).

A Bush külpolitikáját illető amerikai kritikák alapja nem az, hogy radikális változás történt az előző kormányzatok politikájához képest, hanem az, hogy a stratégia sikertelen. Condoleezza Rice szerint a Bush- külpolitika három pilléren nyugszik: terroristák és diktatórikus rezsimek megdöntésén (ill. annak elősegítésén), a nagyhatalmak közötti harmonikus kapcsolat elősegítésén ill. a demokratikus értékek terjesztésén a Földön. A demokrácia-export és a rezsimek elleni küzdelem mára megbukni látszik, az unilateralizmus pedig éppen a nagyhatalmak közötti harmonikus együttműködést lehetetleníti el.

Bush külpolitikája az Amerika ellenességet keltett szerte a világban. Az Amerika ellenesség persze nem új jelenség, széles körben találkozhattunk vele Eisenhower, Nixon és Reagan regnálása idején is. Ugyanakkor a jelenlegi

hullám kiterjedtsége és mélysége valóban példa nélküli. Az Egyesült Államok támogatottsága éppúgy drámai módon visszaesett a jelentősebb szövetséges országokban, mint a muszlim világban.

A külpolitikai témák jelentős szerepet játszottak abban, hogy a 2006. november 7-én tartott választásokon a Demokrata Párt megfordította a kongresszusi erőviszonyokat az Egyesült Államokban. Az eddigi, 1994 óta tartó republikánus többséget demokrata fölény váltotta fel a törvényhozás mindkét házában. A demokratáknak sikerült nagy részben elosztatniuk azt a sok szavazó által vallott nézetet, hogy a párt nem elég 'kemény' a nemzetbiztonság területén (ez a vélemény a hidegháború alatt is végigkísérte a demokratákat).

Az amerikai Alkotmány értelmében a külpolitika elsősorban elnöki kompetencia, bár az utóbbi időben megnőtt a Kongresszus szerepe is ezen a téren. Az Egyesült Államok előtt álló legfontosabb külpolitikai kérdésekben – Iraktól eltekintve – a republikánus és a demokrata álláspont inkább árnyalatokban különbözik. Így a Demokrata Párt befolyásos tagjai (például Hillary Rodham Clinton) a republikánusokhoz hasonlóan sikerrel szeretné az iraki missziót befejezni, s az iráni nukleáris és észak-koreai nukleáris programot is elítélik.

Donald Rumsfeld menesztését követően Európa nagyobb megértést várhat egyes területeken, így a környezetvédelemben, de akár a NATO-val kapcsolatos amerikai álláspont is változhat. Ennek értelmében nagyobb mértékben támaszkodhat a jövőben az Egyesült Államok a NATO-ra, a megfelelő stratégiai és pénzügyi következményekkel egyetemben. A védelmi miniszter felmentése és a meghirdetett új Irak-stratégia az eddig folytatott politika kudarcának burkolt beismerését jelenti. Az iraki politikai kiigazítása a Baker-Hamilton csoport jelentésével összhangban történik meg. Ugyanakkor az EU keményebb kereskedelmi tárgyalásokra számíthat a protekcionista demokrátákkal. A demokrata vezetés nagyobb hangsúlyt helyez a multilateralizmusra a nemzetközi kapcsolatokban, s a Bush-kormányzat is már lépéseket tett ebbe az irányba.

Iraktól eltekintve a demokrata és a republikánus párt külpolitikai elképzelései között nincsenek éles különbségek. A Bush-adminisztráció ráadásul szem-

mel láthatóan arra törekszik, hogy a saját terminusán túlmutató kötelezettségeket vállaljon (pl. katonai jelenlét Irakban 2008 után is). Amennyiben a demokratáknak ezt nem sikerül megakadályozniuk, ennek következtében azzal számolhatunk, hogy egy demokrata adminisztráció esetén a stílus (a szövetségesekhez való viszonyban és a válságkezeléseknél a katonai erő alkalmazásának mérlegelésében) ugyan változhat, de a külpolitika alapvető irányvonala és lényege nem.

A következő másfél évben a mérsékelt, középutas irányvonal jellemezheti az Egyesült Államok belpolitikáját. A feltevést az alábbi meggondolások valószínűsítik. Először, a demokraták a Szenátusban a lehető legminimálisabb fölényre tettek szert. Figyelembe véve azt a tényt, hogy a demokrata szenátorok közül többen társadalmi konzervatívok és külpolitikai 'héják', nem valószínű, hogy tisztán liberális színezetű törvényeket keresztül lehet vinni a Kongresszusban. Ugyancsak az erőviszonyokból következik, hogy az esetleges elnöki vétó felülírásához szükséges kétharmados többség nehezen képzelhető el. Másodszor, igaz ugyan, hogy a demokraták az összes kongresszusi bizottság elnöki tisztével a zsebükben minden területen kezdeményezőként léphetnek fel, de ha túlságosan agresszívan és kicsinyesen próbálnák, például, vizsgálni a Bush-kormányzat eddigi tevékenységét, akkor ez a magatartás visszaüthet a 2008-as elnök- és kongresszusi választásokon.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Kongresszus 'ellensúly' szerepe mindenképpen megnő és ez pozitív változás a republikánusok uralta eddigi Kongresszusnak a végrehajtói hatalom irányába gyakorolt túlságosan elnéző magatartásával szemben. A demokraták aránylag szerény többsége, elsősorban a Szenátusban, nem teszi lehetővé az eddigi politikai irányvonal radikális változtatását; a Bush-kormányzat és a demokrata vezetésű Kongresszusnak együtt kell működni.

A Geopolitikai Tanács Alapítvány Műhelymunkák sorozatában megjelent tanulmányok:

- 2006/1 A NATO szerepe a béketámogatásban
2006/2 A NATO és Oroszország együttműködése
2006/3 A NATO új tagjainak feladatai
2006/4 Az Európai Unió viszonya a NATO-n belül
2006/5 Magyarország lehetséges szerepe a NATO válságkezelő műveleteiben
2006/6 Csúcstechnológiák a jövő harcászati kommunikációjában
2006/7 A légierő megváltozott szerepe a 21. század hadviselésében
2006/8 A NATO és Ukrajna együttműködése
2006/9 A NATO haditengerészeti erőinek szerepe a terrorizmus elleni küzdelemben
2006/10 A NATO új feladatai Afganisztánban
2006/11 - NATO and the Balkans, a helping hand
- The Usage of Hungarian Forces in the Future NATO Operations
2006/12 A NATO szerepe a terrorizmus elleni harcban: lehetőségek és kihívások
- 2007/1 A Cseh Köztársaság a terrorizmus elleni harcban – Csorba Kata
- 2007/2 A NATO szerepe a nemzetközi terrorizmus elleni harcban – az Amerikai Egyesült Államok politikai vetületének feldolgozása – Csáki Csaba
- 2007/3 A NATO és a terrorizmus elleni harc politikai vetületei Törökországban-Ország-Krysz Axel
- 2007/4 A NATO és a terrorizmus elleni harc politikai vetületei Olaszországban – Szép László ezredes és Antonino INTURRI alezredes
- 2007/5 A NATO szerepe a nemzetközi terrorizmus elleni harcban – a jelentősebb tagországok politikai vetületének feldolgozása: Németország – Csáki Csaba
- 2007/6 A NATO szerepe a nemzetközi terrorizmus elleni harcban – az Egyesült Királyság politikai vetületének feldolgozása - Peterdy Viktória
- 2007/7 Kanada és a nemzetközi terrorizmus elleni harc – Dr. Habil. Krajnc Zoltán mérnök alezredes
- 2007/8 A nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonysága a XXI. században – tanulmánykötet – szerkesztette: Dr. Pintér István

A Külügyminisztérium támogatásával,
a Geopolitikai Tanács Közhasznú Alapítvány megbízásából készült 2007.

HU ISSN 1788-7895
ISBN: 978-963-9816-13-8
Készült: 100 példányban
A kiadásért felel: Dr. Pintér István
Nyomdai munkák: CPD Copy Kft.

